

בדין מצה ומרור בזה"ז

פסחים קכ. אמר רבא מצה בזה"ז דאורייתא ומרור דרבנן. ופריך הגמ' מ"ש מרור דכתיב על מצות ומרורים יאכלוהו, בזמן דאיכא פסח יש מרור, ובזמן דליכא פסח ליכא מרור, מצה נמי הא כתיב על מצות ומרורים יאכלוהו. ומשני הגמ' מצה מיהדר הדר ביה קרא בערב תאכלו מצות. ורב אחא בר יעקב אמר אחד זה ואחד זה דרבנן, אלא הכתיב בערב תאכלו מצות, ההיא מבעי ליה לטמא ושהיה בדרך רחוקה, דסד"א כיון דפסח לא אכלי, מצה ומרור נמי לא ניכול קמ"ל, פירוש, קמ"ל הפסוק של בערב תאכלו מצות שהטמא ושהיה בדרך רחוקה אפילו שאינם אוכלים הפסח, מחוייבים במצה ומרור.

וקשה מדוע לרבא אמרינן שסובר מרור בזה"ז דרבנן משום הא דאהדריה קרא בערב תאכלו מצות אהדריה רק לחיוב מצה ולא לחיוב מרור, מפני שמשמעות הפסוק מורה כן דאיירי רק באכילת מצה, ולרב אחא בר יעקב אמרינן שהפסוק בערב תאכלו מצות אתי לרבות טמא ושהיה בדרך רחוקה גם לחיוב מרור, וזה קשה מנ"ל לראב"י לומר כן, הלא פשוט צריכים לומר כמו לרבא שהריבוי הוא רק לחיוב מצה כמשמעות הפסוק דאיירי רק באכילת מצה.

אח"כ מצאתי קושיא זו בסוף ספר הצל"ח על פסחים שמביא קושיא זו בשם בנו, ומביא שם תירוץ ג"כ בשם בנו הנ"ל דזה שראב"י מחייב טמא ושהיה בדרך רחוקה גם במרור אין זה מן הפסוק של בערב תאכלו מצות, אלא החיוב מרור ילפינן מערל ובן נכר, דאיתא בגמ' שרבא יליף טמא ושהיה בדרך רחוקה שחייבים במצה ומרור מערל ובן נכר, והפסוק בערב תאכלו מצות אתי לרבות בזה"ז, אבל ראב"י סובר כתיב בהאי וכתיב בהאי וצריכי, מפרש הרשב"ם שראב"י סובר דלא ילפינן מערל ובן נכר משום דשאני טמא ושהיה בדרך רחוקה דאית להו תשלומין בשני, אבל השתא דכתיב בערב תאכלו מצות לחייב טמא ושהיה בדרך רחוקה במצה אף דאית ליה תשלומין בשני, או נוכל למילף שפיר מרור מערל ובן נכר, וליכא לפרוכי מה לערל ובן נכר שכן אין להם תשלומין, תאמר בטמא ודרך רחוקה שיש להם תשלומין, משום שמצה תוכיח שג"כ יש לה תשלומין

ואפי"ה חייבים בראשון, הוא הדין מרור, אבל רבא דדריש ליה בזה"ז שפיר אמרינן דלמצה אהדריה ולא למרור עיי"ש.

אבל תירוצו דחוק, שמלשון הגמ' משמע שגם חיוב מרור נתרבה מן הפסוק, כדקתני ההיא מיבעי ליה לטמא ושהיה בדרך רחוקה דסד"א כיון דפסח לא אכלי מצה ומרור נמי לא ניכול קמ"ל, פירוש קמ"ל הפסוק שאוכלים מצה ומרור, א"כ משמע ששניהם נתרבו מן הפסוק. [אמנם בעצם הדבר אם טמא ושהיה בדרך רחוקה חייבים במצה ובמרור יש מחלוקת הראשונים עיין במאירי פסחים כח: בד"ה טמא וז"ל, טמא ומי שהיה בדרך רחוקה אעפ"י שהם נדחים לפסח שני, חייבים הם בראשון למצה ומרור וכו' ויש מי שפירש שאין חייבין אלא במצה, ואעפ"י שבסוגיא הזכיר מצה ומרור אשגרת לשון הוא שהתלמוד רגיל להזכיר מרור אצל מצה עיי"ש, אבל הקושיא הנ"ל היא לפי שיטה זו שחייבים במצה ומרור.]

ונ"ל ליישב, הנה מלשון הגמ' משמע שלפי הס"ד שבזה"ז וטמא ושהיה בדרך רחוקה פטורים ממצה ומרור, יש חילוק בטעמי הפטור שלהם, בטעם הפטור של מצה ומרור בזה"ז אמר רבא שפטורים לפי הס"ד משום דכתיב על מצות ומרורים יאכלוהו, בזמן דאיכא פסח יש מצה ומרור, ובזמן דליכא פסח ליכא מצה ומרור, הביאור שחיובי מצה ומרור תלויים בחיוב פסח, בזמן שיש חיוב פסח יש חיובי מצה ומרור, ובזמן דליכא חיוב פסח, אז ליכא בכלל חיובי מצה ומרור, וכשהפסוק בערב תאכלו מצות אהדריה, אז אהדריה רק לחיוב מצה כמשמעות הפסוק, אבל החיוב של מרור נשאר במיעוטו של על מצות ומרורים יאכלוהו, שבזה"ז דליכא חיוב פסח ליכא בכלל החיוב מרור, לכן סובר מרור בזה"ז דרבנן, אבל טעם הפטור של מצה ומרור אצל טמא ושהיה בדרך רחוקה לפי הס"ד אמר ראב"י בלשון כיון דפסח לא אכלי מצה ומרור נמי לא ניכול, ולא אמר כלשון רבא בזמן דליכא פסח ליכא מצה ומרור, מפני שאצלם יש החיוב של פסח, אלא אינם יכולים לקיימו עכשיו, והטעם הוא לפי הס"ד, כיון שלענין פסח נדחו לפסח שני סבר לומר שכל דיני חג הפסח נדחו לפסח שני, ואינם מתחלקים, ואם רק בדין אחד נדחו מה שאי אפשר לקיימו אז כל חגיגת הפסח עם כל דיניה נדחתה לפסח שני, אפילו החיובים שיכולים עכשיו לקיימם, בא הכתוב בערב תאכלו מצות לומר לנו שלענין חיוב מצה לא נדחו, וחיובים לאכול מצה בפסח ראשון, רואים אנו מן הפסוק שדיני הפסח יכולים להתחלק, ואינם תלויים זה בזה, מה שאי אפשר לקיימו אז כל חגיגת הפסח עם כל דיניה שאפשר לקיים לא נדחו, א"כ מובן מאליו שגם חיוב מרור שאפשר לקיימו חייבים בפסח ראשון, כי אין שום חילוק בין מצה למרור, כי כל הטעם לפי הס"ד הוא שכל החיובים תלויים זה בזה ואינם מתחלקים, אבל אחר

שבא הפסוק לרבות בחיוב מצה בפסח ראשון משמע שהדינים מתחלקים, והחיובים שיכולים לקיים עכשיו לא גדחו, אז מובן שגם מרור בכלל. הרמב"ם בפ"ו מהל' חו"מ הל' א' פסק כרבא וז"ל, מצות עשה מן התורה לאכול מצה בליל חמשה עשר שנאמר בערב תאכלו מצות וכו'. והקשה הלח"מ וז"ל, וא"ת דבפ' כל שעה (דף כח) אמרו שם גבי אוכל משש שעות ולמעלה עובר בל"ת ולר"ש אינו עובר, ולר' יהודה מפקינן דבזה"ו מצה מדאורייתא מקרא דשבעת ימים תאכל עליו מצות, ולר"ש דאינו עובר נפקא ליה מבערב תאכלו מצות, ורבינו פסק בפ' ראשון כר' יהודה בלפני זמנו כמבואר שם, וא"כ איך כתב כאן דאיסור החמץ בזה"ו הוא מקרא דבערב תאכלו מצות דהיינו קרא דר"ש וכו', ועיי"ש מה שמתרץ, אבל תירוצו דחוק.

ונ"ל דכל קושייתו על הרמב"ם מדוע לא הביא הלימוד דר' יהודה בדף כח: שבזה"ו חייבים במצה מדאורייתא משבעת ימים תאכל עליו מצות, וזהו מן ההיקש אכילת מצה לאזהרת חמץ לקבוע אכילת מצה חובה לדורות כל זמן שהוא מוזהר על החמץ ואפילו בזמן שאין פסח עיי"ש בפירש"י, הנה בשלשה מקומות מצאנו שהוקשה מצה לחמץ, א) שאין יוצאין חובת מצה אלא בדבר הבא לידי חימוץ, פסחים לה., ב) אין יוצאין חובת מצה במצת טבל, שם לה.: ג) נשים חייבות באכילת מצה דבר תורה, שם מג:.

הרמב"ם בפסקיו של הלכות הנ"ל, מביא ההיקש רק בדין אחד, בפ"ו מהל' חו"מ הל' ד' וז"ל, אין אדם יוצא ידי אכילת מצה אא"כ אכלה אחד מחמשת המינין שנאמר לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות דברים הבאים לידי חימוץ אם אכלן מצה יצא בהן ידי חובתו, אבל שאר דברים כגון אורז ודוחן וקטניות אין יוצא בהן ידי מצה לפי שאין בהן חמץ עכ"ל, אבל בשאר שני הדינים הנ"ל מביא רק ההלכה ולא ההיקש, הדין שאין יוצאין חובת מצה במצת טבל, בפ"ו מהל' חו"מ הל' ז' וז"ל, אין אדם יוצא ידי חובתו באכילת מצה שהיא אסורה לו, כגון שאכל טבל או מעשר ראשון שלא נטלה תרומתו וכו', ולא הביא ההיקש, הדין שנשים חייבות באכילת מצה בפ"ו מהל' חו"מ הל' י' וז"ל, הכל חייבים באכילת מצה אפילו נשים ועבדים וכו', ולא הביא ההיקש, והטעם צריכים לומר שסובר שמהאי הקישא אין יכולים ללמוד רק דבר אחד, ועיין בשאגת אריה סימן צ"ו שמבאר איך שמוכרח לומר שמהאי הקישא אי אפשר לנו ללמוד רק דבר אחד, ולפי דבריו הניח שם בצ"ע על התנא שממעט מצה של איסור מהאי הקישא הלא צריך ההיקש לחייב נשים במצה עיי"ש בכל דבריו, וגם עיין בצל"ח ובפני יהושע שמפלפלים בענין זה, והרמב"ם פוסק שרק הדין הא שיוצאים חובת מצה מדברים הבאים לידי חימוץ נלמד מהאי

הקישא, ותו לא, והדין שאין יוצאים במצת איסור אפשר לומר דס"ל שמדין מצוה הבאה בעבירה נגעו בה, וכמו שמשמע שם בדבריו, והדין שנשים חייבות במצה יש לו בודאי מקור אחרינא, אבל לא מן ההיקש, אחרי שאינו מביא בהל' זו ההיקש כמו שמביא בדין שיוצאים במצה רק מזה שבאים לידי חימוץ, א"כ לפי"ז מיושבת קושיית הלח"מ הנ"ל, שהרמב"ם מוכרח לפסוק שהחיוב מצה בזה"ז נלמד מבערב תאכלו מצות ולא מן ההיקש דר' יהודה, מפני שאין יכולים ללמוד מהאי הקישא רק דבר אחד, כמו שביארנו שמשמע כן מפסקי הרמב"ם, והדבר אחד שנלמד מהאי הקישא, זהו שיוצאים חובת מצה רק מדברים הבאים לידי חימוץ.